

Penitenciarul din perspectiva unui masterand - E s e u -

Ionuț Mihai ȚUCĂȘ¹

Reprezentarea penitenciarului, de către un individ, poate fi conturată pe baza unor experiențe sau trăiri. Aceste elemente sunt rafinate prin propriul filtru al gândirii, ajungându-se la o percepție proprie. Penitenciarul poate fi definit prin diverse teorii, dar, în mentalul colectiv, poate căpăta o cu totul altă perspectivă sau abordare. La fel cum Foucault spunea, în cartea sa, că părerile oamenilor pot fi împărțite, deoarece „*închisoarea când nu e periculoasă, ea este inutilă*”², în manieră similară, ne putem exprima că unii indivizi percep penitenciarul ca un spațiu sumbru, ostil, lipsit de orice fel de speranță, unde domnește imoralitatea.

Pe de altă parte, anumiți oameni scot în evidență un element care dă o cu totul altă semnificație penitenciarului și acela este însăși **educația**. Putem spune că, în momentul în care individul comite o nelegiuire în spațiul social, încălcând libertatea celor din jur prin actul său deviant, este izolat oarecum de societate, fiind repartizat în penitenciar, care este considerat un *mecanism de apărare a societății*.

Cu alte cuvinte, educația dăruită de către societate este inefficientă în anumite situații, asupra cerințelor și nevoilor individului, motiv pentru care educația penitenciară este supusă acestui proces de a compensa pierderile suferite de către individ.

Societatea creează așteptări asupra misiunii penitenciarului, ca această instituție să „construiască” oameni cu un comportament prosocial. În acest context instituția, penitenciarul, prin tratamentul său educativ, consideră că oamenii care sunt etichetați ca fiind delincvenți sau infractori pot prezenta un potențial valoros pentru organismul social.

Instituția penitenciară este „văzută” de colectivitate ca o pedeapsă; totuși educația, cu rostul de a spori umanitatea în fiecare individ, își face simțită prezența. Prin procesul educativ pot fi însușite valori, principii, fiind vizată voința morală. Procesele educaționale pot fi sintetizate prin următoarea afirmație: „*maturizarea spirituală a deținuților și construcția unei moralități funcționale după liberare*”³. Dostoievski amintea faptul că un om fără educație devine însuși o „*mumie morală*”, lipsită de viață, monotona și fără a avea un anumit scop.⁴

Penitenciarul este un așezământ, o structură cu funcții stabile, sub forma unei infrastructuri în care se pot desfășura activități în fiecare zi. Instituția în sine prezintă un

¹ Master Probațiune, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București.

² Foucault, M. (1997). *A supraveghea și a pedepsi; Nașterea închisorii*. București: Editura Humanitas, p. 347.

³ Gheorghe, F. (2003). *Fenomenologie penitenciară*. București: Editura Oscar Print, p. 72-76.

⁴ Dostoievski, F.M. (2017). *Amintiri din casa morților*. București: Editura Litera, p. 43.

caracter limitator, având în vedere interacțiunea cu lumea de afară, ocupând o parte din timpul indivizilor, oferindu-le un alt cadru al vieții.⁵

Percepția deținutului asupra mediului carceral reprezintă un punct cheie în a contura „penitenciarul”. Penitenciarul nu poate fi o instituție fără natura umană, ca material de lucru. Viața individului în penitenciar poate fi influențată de diverse aspecte, care îi construiesc un stil de viață, atât în interiorul penitenciarului, cât și exercitarea acestui tipar, în viața de zi cu zi, în momentul punerii sale în libertate.

Un deținut are intenția de a acorda atenție programelor de reeducare, resocializare, un altul poate să insiste pe o „specializare asupra strategiilor infracționale” considerând programele educative inutile, la care se mai poate adăuga și lipsa dorinței de schimbare.⁶ Unii dintre ei pot fi numiți „oportuniști ai sistemului penitenciar”, deoarece recurg la adoptarea unor mijloace imorale de a-și asigura un trai decent și, totodată, de a găsi un refugiu comparativ cu mediul exterior, „*Cu cât bunurile au o restricție mai mare cu atât aceștia își pot maximiza profitul*” (e.g. țigări cu dobândă, cafea la plic). Aceștia fac parte din categoria indivizilor care dețin resurse, atât sociale, cât și financiare în mediul social, puține sau chiar deloc⁷ (inadaptare socială). Pentru un alt încarcerat, penitenciarul poate reprezenta un mediu monoton, care atrage după sine plictiseala, unde poți doar să îți pierzi timpul.

Pentru un alt individ, penitenciarul poate însemna o etapă de „redescoperire”. În acest sens, dincolo de agitația penitenciarului și mediul criminogen, individul caută „unelte” prin care poate să își construiască un alt drum. Unele pot fi definite prin diverse interacțiuni cu oameni (personalul din penitenciar sau colegi de celulă), informațiile furnizate de cărți, de exemplu, lectura în mediul penitenciar constituie o modalitate de a „aplatiza” agitația din celule, această preocupare fiind încurajată.

De aceea, unii deținuți găsesc un refugiu în fondul de carte al penitenciarului. Programele educaționale au rolul de a oferi un cadru de acțiune individului, oferindu-i dreptul la educație. Totuși, acceptarea acestui cadru depinde, în totalitate, de voința și motivația omului.

Percepția deținutului asupra penitenciarului poate fi văzută și din perspectiva relației cu celelalte persoane custodiate. Stabilirea relațiilor, mai ales în cameră, în unele cazuri este fundamentată pe interacțiuni superficiale, ajungându-se în aceste cazuri, la o lipsă de încredere din ambele părți. În celelalte cazuri, pot exista și relații de prietenie în adevăratul sens al cuvântului. Persoanele respective comunică, în particular, pe subiecte mult mai profunde, cum ar fi: discuții despre familie, ocuparea timpului cu diverse activități și despre viitoarele planuri.

Percepțiile indivizilor asupra colegilor de „suferință” pot fi văzute ca fiind importante, deoarece putem spune că modul în care individul îi percepe pe ceilalți din jur poate fi transpus și la nivel social (unii oameni văd lumea de afară ca pe ceva rău, deoarece consideră că din vina lor au ajuns penitenciar), de aceea unele persoane pot purta o *ceartă continuă cu societatea*.⁸

Alături de educație, un rol important în a alcătui imaginea de ansamblu a penitenciarului revine procesului muncii. „Ieșitul la muncă” poate fi înțeles sub forma unei definiții a individului care practică o muncă în detenție: „*ritualul părăsirii închisorii în fiecare dimineață, schimbarea echipamentului penal cu cel de lucru*”. În unele cazuri, munca

⁵ Goffman, E. (2004). *Aziluri: eseuri despre situația socială a pacienților psihiatrici și a altor categorii de persoane instituționalizate*. Iași: Editura Polirom, p. 15.

⁶ Gheorghe, F. (2003). op. cit., p. 81.

⁷ Rotariu, L. (2016). op. cit., p. 85.

⁸ Rotariu, L. (2016). *Jilava: O radiografie socială a unui penitenciar*. București: Editura Ars Docendi, p. 75.

poate să reprezinte pentru individ o „povară”, deoarece implică anumite „inițieri” prin care individul este obligat să treacă.⁹

Un alt element important în înțelegerea penitenciarului este reprezentat de cultura penitenciară. Prin aceasta „*înțelegem credințele, valorile și ideile împărtășite de indivizi care populează penitenciarele la un anumit moment*”. În esență, aceste elemente contribuie la structurarea unor norme care au ca efect modelarea comportamentală a indivizilor.¹⁰

Bruno (2006) consideră că pentru a da un înțeles faptelor din mediul penitenciar, este necesară cunoașterea unor elemente principale, cum ar fi: *simboluri, eroi, ritualuri și valori*.

Simbolurile pot fi definite prin cuvinte, gesturi și semnificații, care sunt cunoscute doar individului care face parte din acea cultură, limbajul fiind caracteristic indivizilor.

Eroii reprezintă anumite modele de comportament specifice unei culturi.

Ritualurile sunt activități de grup, considerate inutile, dar cu un scop bine stabilit din punct de vedere social (ritualuri de inițiere și de trecere).

Valorile reprezintă standarde de o rezonanță puternică, pozitive sau negative, pe baza cărora se pot contura normele instituționale.¹¹

Cu toate că modul de viață pe care îl adoptă un deținut poate să surprindă un neștiutor, „*Cultura penitenciară se învață, nu se moștenește*”. Având în vedere că instituția este alcătuită din interacțiunile dintre indivizi, în cele din urmă, instituția în sine propagă un program, cu scopul de a iniția subiectul uman în anumite poziții sociale și roluri. Stabilitatea instituțiilor se datorează omogenității, având în vedere regulile prevăzute sub forma unor tipare prestabilite, ceea ce permite aderarea la comportamente corecte, din punct de vedere instituțional.¹² În continuare, Bruno (1999) face apel la o definire a conceptelor de „civilizație” și „cultură”. Face trimitere la perspectiva lui Simion Mehedinți, care consideră că civilizația este telurică (trecătoare), în schimb cultura reprezintă un element „*ceresc*” sau un produs de ordin sufletească. În acest sens, indivizii din universul carceral pot veni sau pot pleca, în schimb, principiile, valorile și credințele rămân neschimbate.¹³

Instaurarea ordinii în penitenciar are în vedere respectarea regulilor și normelor instituite. *Civilizația penitenciară* poate fi definită, mai pe larg, ca o multitudine de aspecte materiale și tehnice, care pot ajuta la integrarea individului în spațiul penitenciar, cum ar fi: aer, hrană, haine etc. Civilizația nu are în vedere doar condițiile de viață, ci și calitatea vieții. În genere, rapoartele întocmite asupra penitenciarelor se axează predominant asupra calității mediului muncii, a hranei și a produselor utilizate.

Pe baza anumitor *indicatori* (stabiliți de specialiști), se pot constitui anumite clasificări, de la probleme simple până la diferite contexte situaționale, mult mai complexe, ca de exemplu: recâștigarea respectului de sine, apărarea demnității umane, condițiile de trai, activități recreaționale, educația și notele obținute.

Pe baza unei monitorizări riguroase, anumite organizații de la nivel european sau internațional (Consiliul Europei, Organizația Națiunilor Unite) promovează recomandări și legi care impun anumite praguri de trai, standarde, inclusiv, cu privire la mediul penitenciar. Acest proces de civilizare a penitenciarelor poate reprezenta o reală provocare pentru cei care promovează o reformă cât mai progresivă, deoarece adoptarea și respectarea anumitor reguli

⁹ Gheorghe, F. (2001). *Psihologie penitenciară*. București: Editura Oscar Print, p.109.

¹⁰ Bruno, Ș. (2006). *Mediul penitenciar românesc. Cultură și civilizație carcerală*. Institutul European, București, p. 7-8.

¹¹ Ibidem, p. 8.

¹² Ibidem.

¹³ Bruno, Ș. (2006). *Mediul penitenciar românesc. Cultură și civilizație carcerală*. Institutul European, București, p. 10; Apud. Mehedinți, S. (1999). *Civilizație și Cultură. Concepte. Definiții, rezonanțe*. București: Editura Trei, p.70.

pot reprezenta doar simple formalități ale indivizilor care activează în penitenciar, având această responsabilitate.¹⁴

CONCLUZII

O primă concluzie, în opinia mea, este că doar prin educație penitenciarul poate să transforme individul într-o ființă socială, cu rol integrat în mediul social. Educația reprezintă o formă de control exercitată asupra individului, cu scopul de a corecta sau de a „îmblânzi” anumite instincte violente. Cadrul educativ oferit de penitenciar devine util în momentul în care individul acceptă acest context, pentru că educația în penitenciar nu reprezintă o obligație, ci un drept a cărui accesare depinde și de opțiunea deținutului. Atât munca, cât și educația, sunt absolut necesare, iar prin muncă, acesta poate să exerseze disciplina în cauză. Prin educație, putem înțelege un proces de civilizare. În acest sens, condițiile de trai, de la calitatea hranei, până la asigurarea serviciilor medicale, precum și educația oferită în penitenciar conduc individul către un stil de viață orientat prosocial.

O a doua concluzie se rezumă la ideea că penitenciarul, ca instituție, fără suportul exterior al societății, nu poate oferi individului o altă orientare. În acest sens, penitenciarul are rolul de a resocializa individul, dar este de datoria societății să faciliteze obținerea unui rol sau unei poziții sociale în interiorul comunității, pentru a integra persoana respectivă. În esență, relația bilaterală dintre *societate* și *penitenciar* este extrem de importantă, în opinia mea.

O ultimă concluzie, în opinia mea, este dată de faptul că penitenciarul are o identitate omogenă, formată pe baza unei culturi proprii. Cultura mediului penitenciar are rolul de a iniția individul în universul carceral. Obiceiurile, credințele și valorile din mediul penitenciar au o influență semnificativă asupra ființei umane. Viața în mediul penitenciar este întreținută de interacțiunile dintre indivizi, în codurile culturale dictează aceste strategii de comportament. Ordinea, în interiorul penitenciarului, este instaurată prin respectarea acestor reguli.

BIBLIOGRAFIE

- Bruno, Ș. (2006). *Mediul penitenciar românesc; Cultură și civilizație carcerală*. Institutul European, București; Apud. Mehedinți, S. (1999). *Civilizație și Cultură. Concepte. Definiții, rezonanțe*. București: Editura Trei.
- Dostoievski, F.M. (2017). *Amintiri din casa morților*, București: Editura Litera.
- Foucault, M. (1997). *A supraveghea și a pedepsi; Nașterea închisorii*. București: Editura Humanitas.
- Gheorghe, F. (2003). *Fenomenologie penitenciară*. București: Editura Oscar Print.
- Gheorghe, F. (2002). *Psihologie penitenciară*. București: Editura Oscar Print.
- Goffman, E. (2002). *Aziluri*. Iași: Editura Polirom.
- Rotariu, L. (2016). *Jilava: O radiografie socială a unui penitenciar*, București: Editura Ars Docendi.

---

¹⁴ Ibidem, p.14.